

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема: **"Ефективността на арт-терапията за работа с тревожност на деца във възрастта 8-11 години"**

за присъждане на ОНС „доктор“ по Научна област 3. „Социални, стопански и правни науки“; Професионално направление 3.2 „Психология“, Научна специалност „Педагогическа и възрастова психология“

автор: **Лорела Гарули**

научен ръководител: доц. д-р Наташа Ангелова

втори научен ръководител: доц. д-р Линдита Дурмиши

рецензент: доц. д.н. Стоил Мавродиев

Процедура и предоставени материали

Представеният от докторант Лорела Гарули комплект материали на хартиен носител е в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Р. България, Правилника за приложението му и Вътрешните правила за развитие на академичния състав на Югозападен университет „Неофит Рилски“; включва всички необходими документи, в т.ч. автореферат и публикации по темата. Процедурата е законосъобразна.

Актуалност на проблема

Факт е, че функционирането на съвременните общества води до повишаване на редица психични състояния у хората, а така също до трудности в адаптацията и поведенчески проблеми. Сред тези психични състояния е и тревожността, която има различни измерения и ефекти върху личността. Тревожността е често срещано психично състояние при децата, което може да окаже негативно влияние в редица посоки. Търсенето на начини и терапевтични подходи за справянето с тревожността е важна задача, която стои пред терапевти и училищни психолози.

Всичко това ми дава основание да оценя темата на дисертационния труд като актуална и значима.

Познаване на проблема

Лорела Гаруди демонстрира много добро познаване на въпросите свързани с прилагането на арт – терапията с цел подпомагане на децата да се справят с различни психични състояния.. Тя има задълбочена експертиза по тези въпроси.

Обща оценка на дисертационния труд

Представеният за рецензиране научен труд има класическа структура и е разгърнат в четири основни части. Цитирани са 80 научни източника.

В първата глава докторантката представя проучената научна литература свързана с арт-терапията, също и със значимостта на детските рисунки в диагностичен план. Подробно са представени изследвания свързани с добрите практики при събиране на диагностични данни за развитието на децата и подходящите начини за осъществяване на терапевтичен процес. Докторантката се е спряла върху спецификите в развитието на деца на възраст между 8 и 11 години. Подробно е разгледан въпроса за тревожността в начална училищна възраст и начините, по които биха могли да бъдат обучавани децата да разпознават и да се справят със симптомите на тревожността. Предложени са изследвания, които подчертават значимостта на психотерапията при деца за третиране на тревожностни симптоми, като най-голям дял от литературата е посветен на влиянието на арт-терапията.

Втора глава представлява Изследователския дизайн. Целта на изследователската работа е проучване на ефективността на арт-терапията за лечение на симптоми на тревожност. Подцели на изследването са:

Да се установи кой вид тревожност, съответно коя диагноза на тревожни разстройства се лекува най-ефективно с арт терапията и причините за това.

Да се установи кой вид тревожност и съответно коя диагноза на тревожни разстройства се третира по-малко ефективно с арт терапията и защо.

Да се установи дали има различия във възрастта и пола за ефективността на терапията.

Да се установи кои от арт-терапевтичните техники са най-приятни и лесно приложими при децата и кои срещат най-голяма съпротива.

Прави много добро впечатление, че след издигането на основната хипотеза, докторантът Лорела Гарули представя кратко резюме на причините провокирали съответното научно предположение. Авторката е цитирала научни изследвания, които подкрепят основателността на хипотезата.

Основната хипотеза на изследването е: Работата с арт терапия ще намали тревожността при деца 8-11. Хипотезата е повдигната въз основа на предишни проучвания, които са изследвали темата и са дали отговори за ефективността на арт-терапията при лечение на тревожност при различни проблеми на психологически дистрес и тревожни разстройства при деца.

Подхипотези:

1. Нивото на тревожност на контролната група ще бъде подобно за първото и второто измерване на тревожност
2. Ще има разлики в нивата на тревожност между първото и второто измерване за експерименталната група
3. Ще има разлики в нивото на тревожност между експерименталната и контролната група при второто измерване

Методология на изследването – В изследването има две групи изследвани лица. Първата група или експерименталната група се състои от 10 деца. Децата включени в тази група са изпрани по признак наличие на тревожност и трудности от социален характер за справяне в училище. На тази група са били измерени нивата на тревожност с въпросник SCARED, след това им е била приложена арт-терапевтична работа в продължение 10 сесии на всяко дете. По време на експерименталната програмата са използвани 12 техники. След приключване на сесиите отново е бил приложен същият тест SCARED, за да се установи дали има промени в нивата на тревожност. В проучването е имало и контролна група, която се състояла от 30 деца на същата възраст (случайно избрани), 8-11 години, избрани от едно от училищата в град Дуръс в Албания. Тази група деца са изследвани също така с въпросник SCARED за измерване на нивото на тревожност преди започване на интервенциите с децата от експерименталната група и след приключване на арт-терапевтичната работа с децата от експерименталната група, периодът между двете тествания е три месеца.

Етични граници - Тъй като в изследването има интервенции приложени върху хора, в този случай върху деца, е взето предвид съгласието на родителите за участие на децата в експерименталната работа и в проучването. Съгласието на децата също е

потърсено и декларация за участие е подписана от двете страни (родители и деца). Обяснена в детайли е била целта, цялата програма и приложението на резултатите.

В проучването е използван въпросник, който е предложен на учениците и на децата посетили кабинета за арт-терапия. Въпросникът е **Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED)**, избран е специално, тъй като е един от малкото инструменти адаптирани за Албания.

В дисертацията много подробно е описана и арт-терапевтичната програма, по която е работила докторантката, като са представени и отделните случаи с тяхната интерпретация за напредъка на всяко дете в следващата глава - Резултати.

За количествената част докторантката е обработила данните със SPSS, използван е Т-тест за доказване на хипотезите и представяне на различията в отговорите изследваните лица. Изводите за доказване на хипотезите са направени въз основа на интерпретацията на получените резултати за съпоставяне на двете групи.

Трета глава – Резултати, започва с демографска информация за участниците от контролната група. След това са представени резултатите за доказване на хипотезите.

Резултатите от първото измерване на контролната група ($M = 23.53$, $SD = 13.57$) и повторното изследване ($M = 25.07$, $SD = 13.98$) показват повишаване на нивото на тревожност, $t(29) = -3.86$, $p = .001$. **Статистически значимият резултат показва, че макар и с малко резултатите от двете изследвания се различават, това води до извода, че хипотезата не се потвърждава, което дисертантката обяснява с това, че когато тревожността остава нетретирана, симптомите се влошават.**

По втората хипотеза резултатите от първото измерване на експериментална група ($M = 38.80$, $SD = 11.22$) и второто ($M = 23.20$, $SD = 5.14$) показват намаляване на нивото на тревожност, $t(9) = 6.43$, $p = .000$, **което доказва хипотезата. За доказването на втората хипотеза са използвани и описаните отделни случаи в развитието им.**

За доказването на трета подхипотеза е използван отново Т-тест, за да се сравни нивото на тревожност във второто изследване при двете групи. **Хипотезата не се доказва** ($t(38) = -.62$, $p = .541$) известна част от обяснението се разкрива във факта, че двете групи не са съпоставими поради разликата в броя лица включени в тях.

Четвърта глава включва обсъждане на резултатите и заключения. Представени са и други изследвания на същата тематика, които подкрепят получените резултати.

Посочени са ограниченията на изследването, както и ефикасността на програмата по арт-терапия на деца с тревожностни симптоми.

Дисертационният труд приключва с препоръки за практиката и приносните моменти на научното изследване.

Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Осъщественото е експериментално и теоретично изследване, което доказва ефективността на арт-терапията за понижаване на тревожността при деца.

Настоящото изследване е първото по рода си в Албания.

Резултатите имат не само теоретична, но и приложна стойност и биха могли да бъдат използвани в практиката на психолози и терапевти.

Преценка на публикациите по дисертационния труд

Четири публикации са пряко свързани с темата на дисертацията и са публикувани в научни сборници.

Лично участие на докторанта

Нямам съмнения, че докторантката е реализирала самостоятелно теоретичното и емпиричното изследване, както и анализа, и интерпретациите на резултатите.

В дисертацията не се установява наличие на плагиатство.

Автореферат

Авторефератът отразява коректно основните моменти от дисертационният труд в структурно и съдържателно отношение.

Критични бележки и препоръки

Считам, че някои от приносите биха могли да бъдат формулирани по-добре.

Заключение:

Дисертационният труд на Лорела Гарули е реализиран на много добро научно равнище.

Докторантката демонстрира високи изследователски компетентности.

Всичко това ми дава основание да дам своята положителна оценка и да предложа на членовете на Научното жури да гласуват положително за присъждането на ОНС „доктор“ на Лорела Гарули по област на висше образование 3. „Социални, стопански и правни науки“; Професионално направление 3.2 „Психология“, Научна специалност „Педагогическа и възрастова психология“.

Благоевград
10.12.2022 г.

Рецензент:
доц. д.н. Стоил Мавродиев

REVIEW

of a dissertation on the topic: "**The effectiveness of art therapy for treating anxiety in children aged between 8-11**"

for the awarding of the ONS "Doctor" in Scientific Area 3. "Social, Economic and Legal Sciences"; Professional direction 3.2 "Psychology", Scientific specialty "Pedagogical and age psychology"

author: **Lorella Garuli**

Research supervisor: assoc. Prof. Natasha Angelova, Ph.D.

second supervisor: Assoc. Prof. Lindita Durmishi, Ph.D.

reviewer: Assoc. Prof. Stoil Mavrodiiev, Ph.D., D.Sc.

Procedure and materials provided

The set of paper materials presented by PhD student Lorela Garuli is in accordance with the requirements of the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria, the Regulations for its Application and the Internal Rules for the Development of the Academic Staff of South-West University "Neofit Rilski"; includes all necessary documents, including abstract and publications on the subject. The procedure is legal.

Timeliness of the problem

It is a fact that the functioning of modern societies leads to an increase in a number of mental states in people, as well as difficulties in adaptation and behavioral problems. Among these mental states is anxiety, which has different dimensions and effects on the personality. Anxiety is a common mental condition in children that can have a negative impact in a number of ways. Finding ways and therapeutic approaches to deal with anxiety is an important task facing therapists and school psychologists.

All this gives me reason to evaluate the topic of the dissertation work as current and significant.

Knowing the problem

Lorella Garudi demonstrates a very good knowledge of the issues related to the application of art therapy to help children cope with various mental conditions. She has a deep expertise in these matters.

General evaluation of the dissertation work

The scientific work submitted for review has a classic structure and is divided into four main parts. 80 scientific sources are cited.

In the first chapter, the doctoral student presents the researched scientific literature related to art therapy, also with the significance of children's drawings in a diagnostic plan. Research related to good practices in collecting diagnostic data on children's development and the appropriate ways to implement a therapeutic process are presented in detail. The doctoral student focused on the specifics of the development of children between the ages of 8 and 11. The issue of anxiety in primary school age and the ways in which children could be taught to recognize and cope with the symptoms of anxiety are discussed in detail. Research has been proposed that highlights the importance of psychotherapy in children for the treatment of anxiety symptoms, with the largest proportion of literature devoted to the impact of art therapy.

The second chapter presents the Research Design. The purpose of the research work is to study the effectiveness of art therapy for the treatment of anxiety symptoms. The sub-objectives of the study are:

To find out which type of anxiety, respectively which diagnosis of anxiety disorders is most effectively treated with art therapy and the reasons for this.

To determine which type of anxiety and accordingly which diagnosis of anxiety disorders is less effectively treated with art therapy and why.

To determine whether there are age and gender differences in the effectiveness of the therapy.

To find out which of the art therapy techniques are the most pleasant and easy to implement in children and which meet the greatest resistance.

It makes a very good impression that after raising the main hypothesis, the doctoral student Lorella Garudi presents a brief summary of the reasons that provoked the corresponding scientific assumption. The author has cited scientific studies that support the validity of the hypothesis.

The main hypothesis of the study is: Working with art therapy will reduce anxiety in children 8-11. The hypothesis was raised based on previous studies that investigated the topic and gave answers about the effectiveness of art therapy in the treatment of anxiety in various problems of psychological distress and anxiety disorders in children.

Sub-hypotheses:

1. The anxiety level of the control group will be similar for the first and second anxiety measurements
2. There will be differences in anxiety levels between the first and second measurements for the experimental group
3. There will be differences in the anxiety level between the experimental and control groups at the second measurement

Research methodology – In the research there are two groups of researched persons. The first group or the experimental group consisted of 10 children. The children included in this group are classified according to the presence of anxiety and difficulties of a social nature to cope at school. This group had their anxiety levels measured with the SCARED questionnaire , then received art therapy work for 10 sessions per child. During the experimental program, 12 techniques were used. After the sessions were over, the same test was administered again SCARED to determine if there were changes in anxiety levels. There was also a control group in the study, which consisted of 30 children of the same age (randomly selected), 8-11 years, selected from one of the schools in the city of Durres in Albania. This group of children was also examined with the SCARED questionnaire to measure the level of anxiety before starting the interventions with the children of the experimental group and after the completion of the art therapy work with the children of the experimental group, the period between the two tests was three months.

Ethical boundaries - Since the study involves interventions applied to humans, in this case children, parental consent was taken into account for the children's participation in the experimental work and in the study. Children's consent was also sought and a declaration of participation was signed by both parties (parents and children). The purpose, the entire program and the application of the results were explained in detail.

The study used a questionnaire that was offered to students and children who visited the art therapy office. Questionnaire is **Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED)**, was chosen specifically because it is one of the few tools adapted for Albania .

The dissertation also describes in great detail the art therapy program on which the doctoral student worked, and the individual cases are also presented with their interpretation of the progress of each child in the next chapter - Results.

For the quantitative part, the doctoral student processed the data with SPSS , a T-test was used to prove the hypotheses and present the differences in the answers of the examined persons. Conclusions to prove the hypotheses were made based on the interpretation of the results obtained for the comparison of the two groups.

Chapter Three – Results – begins with demographic information about control group participants. Then the results are presented to prove the hypotheses.

The results of the first hypothesis - the measurement of the control group ($M = 23.53$, $SD = 13.57$) and the retest ($M = 25.07$, $SD = 13.98$) showed an increase in the level of anxiety, $t(29) = -3.86$, $p = .001$. These statistically significant data showed that the results of the two studies are different, this leads to the conclusion that the hypothesis **is not supported, which the Ph.D. student explained by saying that when anxiety is left untreated, symptoms worsen.**

According to the **second hypothesis**, the results of the first measurement of the experimental group ($M = 38.80$, $SD = 11.22$) and the second ($M = 23.20$, $SD = 5.14$) showed a decrease in the level of anxiety, $t(9) = 6.43$, $p = .000$, which **proved the hypothesis**. To prove the second hypothesis, it was also used the description of case studies in their development.

To prove the **third sub-hypothesis**, a t-test was again used to compare the level of anxiety in the second study in the two groups. **The hypothesis is not proven** ($t(38) = -.62$, $p = .541$) a certain part of the explanation is revealed in the fact that the two groups are not comparable due to the difference in the number of persons included in them.

Chapter four includes a discussion of the results and conclusions. Other studies on the same topic are presented that support the obtained results.

The limitations of the study are indicated, as well as the efficacy of the art therapy program for children with anxiety symptoms.

The dissertation concludes with recommendations for practice and the contribution points of scientific research.

Contributions and significance of the development for science and practice

Experimental and theoretical research has been carried out, which proves the effectiveness of art therapy for reducing anxiety in children.

The present study is the first of its kind in Albania.

The results have not only theoretical but also applied value and could be used in the practice of psychologists and therapists.

Assessment of dissertation publications

The four publications are directly related to the topic of the dissertation and have been published in scientific journals.

Personal participation of the doctoral student

I have no doubts that the doctoral student independently carried out the theoretical and empirical research, as well as the analysis and interpretation of the results.

Plagiarism is not found in the dissertation.

Abstract

The abstract correctly reflects the main points of the dissertation in terms of structure and content.

Critical notes and recommendations

I feel that some of the contributions could have been better worded.

Conclusion:

The dissertation work of Lorella Garulli was realized at a very good scientific level.

The doctoral student demonstrates high research competences.

All this gives me the reason to give my positive assessment and suggest to the members of the Scientific Jury to vote positively for the awarding of the ONS "Doctor" to Lorela Garulli in the field of higher education 3. "Social, economic and legal sciences"; Professional direction 3.2 "Psychology", Scientific specialty "Pedagogical and age psychology".

Blagoevgrad

10.12.2022

Reviewer:

Assoc. Prof. Stoil Mavrodiev Ph.D., D.Sc.